

Єрмоленко Світлана Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь Запорізької області

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ТА ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ СИНТАКСИСУ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У дослідженні розглянута реалізація компетентісного й особистісно-орієнтованого підходу до навчання на рівні синтаксису через кваліфіковану підготовку студентів-філологів; зроблений аналіз праць як з лінгвістики, так і з методики викладання синтаксису; систематизовані мета й завдання такого навчання в умовах реформи вишів і загальноосвітніх навчальних закладів; підбиті підсумки щодо втілення концепції Нової української школи на уроках синтаксису в середній школі та на заняттях у вишах.

Ключові слова: компетентісний й особистісно-орієнтований підхід до навчання, стилістичні вправи, навчання (викладання), учіння, мовленнєві навички й уміння.

Концепція “Нова українська школа ” [5], чинна навчальна програма “Українська мова ” [7; 8] ґрунтуються на компетентісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання. Концепція передбачає “розроблення принципово нових державних стандартів загальної середньої освіти, які повинні ґрунтуватися на компетентісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання, враховувати вікові особливості психофізичного розвитку учнів, передбачати здобуття ними умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності ” [5].

З огляду на зміни в системі навчання загальноосвітньої середньої та вищої школи України постали нові вимоги щодо організації навчання студентів у педагогічних навчальних закладах: майбутні вчителі повинні не лише здобути необхідні лінгвістичні знання, як це відбувається нині, а й навчитися бездоганно володіти ними у професійному мовленні, що є необхідною умовою формування професійної компетентності і сприяє становленню різнобічно розвиненої мовної особистості.

Важливе місце в курсі сучасної української літературної мови належить синтаксису, в якому найповніше виявляється функціональна значущість мовних одиниць та їхня участь у досягненні комунікативної мети. Ефективність процесу формування професійної компетентності студентів філологічних факультетів у педагогічних навчальних закладах залежить від усвідомлення ними мовлення як професійного спілкування за допомогою мовних засобів, осмислення особливостей функціонування різних синтаксичних одиниць у мовленні, їхньої конструктивної і стилістичної ролі, компетентнісний та особистісно-орієнтований підхід до вивчення синтаксичних тем і виконання студентами навчальних дій, спрямованих на сприймання і продукування усних і письмових текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення, до впровадження на практичних заняттях мовленнєвих ситуацій з використанням інсценізації тощо.

Вивченню синтаксису з погляду його комунікативного призначення присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів: Н. Арутюнової, С. Бевзенка, І. Вихованця, К. Городенської, Н. Гуйванюк, С. Єрмоленко, А. Загнітка, Г. Золотової, Н. Іваницької, В. Матезіуса, М. Плющ, К. Шульжука та ін. Проблемі компетентнісного й особистісно-орієнтованого підходу до навчання синтаксису приділено увагу в працях учених-методистів: М. Вашуленка, Т. Донченко, Т. Ладигенської, Я. Мельничайка, М. Пентилюк, К. Плиско, Г. Шелехової та ін. Компетентнісний й особистісно-орієнтований підхід до навчання забезпечить, на думку дослідників, професійне засвоєння речення й тексту як засобу спілкування. У ХХІ столітті характер спілкування істотно змінився: причиною цих змін є персоніфікація особистості.

“Персоніфікація передбачає усвідомлення людиною індивідуальної неповторності, несхожості на інших людей <...> Для цих мовленнєвих комунікацій є характерними такі риси: розширення сфер зацікавлення; скорочення часу на спілкування з близькими людьми заради розширення його з малознайомими через професійну чи громадську діяльність; спілкування через посередників (Інтернет, мобільний зв'язок); інтенсифікується спілкування у сфері обслуговування тощо ” [3, с. 17]. Щоб відповідати умовам часу й зважати на нові проблеми, треба докорінно змінити методику викладання синтаксису як у середній ланці навчання, так і у вишах.

Традиційна методика вивчення синтаксису у вищій школі передбачає системно-описовий підхід до розгляду синтаксису, який лише частково відповідає сучасним вимогам. Він не може повністю забезпечити формування, з одного боку, мовленнєвих навичок та умінь студентів відповідно до вимог Державного освітнього стандарту, а з другого – методичну підготовку для професійного формування таких навичок й умінь у майбутніх учителів. Недолік нинішньої системи навчання полягає у тому, що коли організація навчальної діяльності учнів загальноосвітньої школи та інших середніх закладів спрямована на формування мовної особистості, то авторські програми і підручники з цього розділу граматики для вищих навчальних закладів традиційно передбачають передусім засвоєння студентами основних теоретичних положень із синтаксису: вивчення його на філологічних факультетах університетів не враховує завдань підготовки вчителя. На сучасному етапі становлення Нової української школи важливого значення набуває формування професійної культури через виявлення творчої активності особистості. Тільки особистість може сформувати особистість, тому про формування особистості учня можна говорити лише за умови, якщо педагогічні навчальні заклади сформують особистість учителя. “Навчальна взаємодія двох діяльностей (навчання/ викладання й учіння) передбачає партнерство учасників навчального процесу – вчителя й учня, побудоване на ідеях гуманізму, антропоцентризму, дитиноцентризму. Стимулювання до творчості й

самореалізації і учня як особистості, інноватора, патріота, й умотивованого вчителя” [6, с. 3].

Методика викладання синтаксису повинна враховувати й стилістичні особливості речення або тексту. Нами передбачені стилістичні вправи, які сприятимуть кращому засвоєнню мовленнєвих умінь і навичок учнів 8–9 класів. “Власне стилістичні вправи – це вправи, які передбачають завдання на побудову синонімічних синтаксичних конструкцій (слів, словосполучень, речень, текстів)” [4, с. 115]. Наприклад, для вивчення ускладнень простого речення, а саме звертання (вокатива), ми можемо запропонувати завдання на створення різних видів звертань до однієї і тієї ж людини в різних сферах життя (*Галинко, Галю, Галюню, Гальцю, Галь* – для розмовного мовлення; *Галино Василівно, Шановна Галино Василівно, Вельмишановна Галино Василівно* – для офіційного мовлення). “Окрім того, наше дослідження вокативів підтвердило думку про те, що засоби звертання відображають соціальний і духовний стан суспільства...” [2, с. 33].

Отже, актуальність компетентнісного й особистісно-орієнтованого підходу до навчання синтаксису на уроках української мови детермінована об’єктивними потребами: створення науково вмотивованих лінгводидактичних засад формування мовної особистості у системі неперервної мовної освіти; уведення до курсу сучасної української літературної мови елементів стилістики; вироблення конкретного методичного інструментарію та його застосування в лінгводидактиці вищої школи; розробки моделі формування змісту діяльності викладача та студентів відповідно до різних видів діяльності; вибору методів, засобів, форм засвоєння змісту навчального предмета; дидактичної моделі вивчення синтаксису в 8–9 класах загальноосвітніх навчальних закладів, набуття професійної компетентності майбутніми учителями-словесниками; підвищення рівня керованості та навчального забезпечення взаємозв’язку всіх етапів навчального процесу; пошуку нових методологічних орієнтирів і шляхів здобуття інформації, перетворення культурної спадщини в освітній зміст.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма “Освіта. Україна ХХІ століття”. Київ : Райдуга, 1994. С. 16.
2. Єрмоленко С. І. Вокатив у сучасній українській мові (на матеріалі прози Оксани Забужко) // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2018. Випуск 36. Том 1. С. 30–33.
3. Єрмоленко С. І. Вокатив як виразник змін у мовленнєвій комунікації (на матеріалі сучасної української прози) // Закарпатські філологічні студії. 2019. Випуск 7. Том 1. С. 15–19.
4. Єрмоленко С. І. Функціональний підхід у методиці навчання української мови (на рівні синтаксису) // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. 2018. №2. С. 111–118.
5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа ” на період до 2029 року // Освіта.UA. 2016. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 04.05.2019).
6. Кучеренко І. Особистісно зорієнтоване навчання – домінантна модель реалізації концепції «Нова українська школа» // Дивослово. 2018. № 10. С. 2–4.
7. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів рідна (українська) мова для шкіл з українською мовою навчання (5–12 класи) / Програму укладено колективом у складі: Л. В. Скуратівський (керівник), Г. Т. Шелехова, В. І. Тихоша, А. М. Корольчук, В. І. Новосьолова, Я. І. Остаф // Українська мова і література в школі. 2009. № 5. С. 50–55.
8. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів рідна (українська) мова для шкіл з українською мовою навчання (5–12 класи) / Програму укладено колективом у складі: Л. В. Скуратівський (керівник), Г. Т. Шелехова, В. І. Тихоша, А. М. Корольчук, В. І. Новосьолова, Я. І. Остаф // Українська мова і література в школі. 2009. № 6. С. 53–56.